

Kungl. Utrikesdepartementet.

Avd:

Grupp: 46

Mål:

Richter, Gustav

Bergemann
Koch
Paul Lorke
Erich (Ewald) Thiede
Beckerle
v.Pannwitz
Adolf Schmidt
Dahm
Walter Schmid
Ernst Huber
Langfelder
Rensinghoff
Schellhorn
Roedl
Kitschmann
Hille
Hengstenberg
Pelkonen
Krenner
Odenigo
Weidermann
Langmann
Scheuer
v.Hinckeldey
Klotius
Steltzer
Braun
Rodde
v.Lai
Langer
Tillessen
v.Kleist
Frohma
Rösstel
Styhler
Scheller
Mettler
Graf
Wallenstein
Weinsdorf
Daniel
Solowov

v.Oertzen
Stahel
Ritter v.Niedermayer

1444

Utdrag av bil. Jarring-Kumlin 15.5.54.

Richter, Polizeiattaché an der Gesandtschaft in Bukarest,
1948 noch im Untersuchungsgefängnis in Moskau
gewesen, seitdem fehlt jede Spur.

Utdrag av bil. t. hbr Kumlin-Lundberg 3.7.54.

R i c h t e r

Heimatanschrift: aus Württemberg

Strafmass:

Dienststelle: Polizeiattaché an der Dt. Gesandtschaft in
Bukarest

Nachweis: 1948 im Untersuchungsgefängnis in Moskau,
seitdem fehlt jede Spur (Schmid)

Utdrag av bil. t. Hamburg 27.7.54.
(samtal med Bergemann)

Lefortovskaja

44 - 45

- - - - -
Knackförbindelse hade funnits med cell 164, i vilken
sutto 3 man från Sofia: Kočh, Paul Lörke (född den 14.12.
21 i Breslau - senare öde okänt) och Erich eller Ewald
Thiede (nu bosatt i Kiel, Wrangelstrasse 21 bei Schubert)
Den 17.6.45 bortfördes dessa tre. Senare kommo Polizei-
attachén i Bukarest Gustav Richter, Gesandter Beckerle,
General von Pannwitz.
- - - - -

4

Utdrag ur personligt och strängt förtroligt
handbrev från envoyén E n g z e l l till
utrikesrådet J a r r i n g , dagtecknat
Helsingfors den 7 februari 1955,

När D, i slutet av maj 1945 överförts till Lubianka
i Moskva hade han som cellkamrater fått två personer:

a) Adolf Schmidt. tysk eller möjligen rumänsk med-
borgare, Enligt uppgift hade han varit ledare för tyskarna
i Rumänien,

b) en vid namn Richter, som varit å passavdelningen
vid tyska beskickningen i Bukarest, Förnamnet erinrade
han sig ej.

Dessa båda personer omtalade för D. att de något fidi-
gare i Lubianka råkat Wallenberg och suttit i samma cell
som han, d.v.s. tillsammans med honom. D, kunde tyvärr
härom icke ge närmare upplysningar, men var alldeles över-
tygad om riktigheten därav.

D.självt satt ungefär 3 veckor i cellen i Lubianka. Då
han (i slutet av maj) kom dit, där de två andra då voro,
pågick knackningarna från cellen bredvid. Efter tre eller
högst 4 dagar upphörde de, troligen därför att fången för-
flyttats. Knackningarna förekom ej så mycket, det var
egentligen på morgonen och när fängvaktaren ej var i när-
heten eller ej uppmärksammade dem. I Dahms cell var det
Schmidt, som mottog och avsände knackningar. Han använde
morsesystemet. "Idiot"-systemet kände ej D. till (pkt 6-8)
D. lärde sig ej själv knacka (pkt 5).

1445

5)

Stockholm den 19-Febr. 1881

7/19/80
10:10 AM

Kommentarer till Richard Dahms utsaga,

Å sidan 2 har Dahm berättat, att han i slutet av maj 1945 överfördes till cell 45 i Lubianka och att han där blev cellkamrat med

Adolf Schmidt, tysk eller möjligen rumänsk medborgare
samt

Richter, som varit anställd å passavdelningen vid tyska
beskickningen i Bukarest.

Richter.

Enligt von Hinckeldey befann sig en Polizeiatattaché an
der Deutschen Gesandtschaft i Bukarest Richter år 1948 i
undersökningsfängelse i Moskva. Han var bördig från Württen-
berg. Ingen underrättelse efter 1948.

Enligt Willi Bergemann fanns det i cell 164 i Lefortov-
skaja-fängelset en polisattaché Gustav Richter från Bukarest.
Richter kom till denna cell någon gång efter 17/6 1945.
Han satt i denna cell tillsammans med Gesandter Beckerle och
General von Pannwitz. Man torde väl kunna antaga med tämligen
stor visshet, att den av Dahm nämnde Richter är identisk med
Gustav Richter.

Stockholm den 15 februari 1955

/u/ Otto Danielsson
kriminalkommissarie

1446

6

Utdrag ur strängt förtroligt handbrev
från envoyén K u m l i n till utrikes-
rådet J a r r i n g , dagtecknat Bonn,
p.t. Köln den 4 maj 1955.

Med anledning av Ditt handbrev den 17 sistlidne feb-
ruari ber jag få meddela, , att ingen av de i Danielssons
promemoria omnämnda personerna Adolf Schmidt, Richter,
Vorwerk eller Glauber ännu anmälts såsom återvänd till
Västtyskland. Suchdienst i Hamburg, som meddelat Reinius
detta, har dessutom lämnat följande uppgifter om vederbö-
rande:

1. G. Richter: enligt uppgift från Walter Schmid,
14 a Urspring, Kreis Ulm/Donau,
Kirchenstrasse 49, var R. 1948 i
ett fängelse i Moskva.

Utdrag.

P.M.

Över samtal med Ernst Huber den 16 oktober 1955.

Huber omtalade, att han under tre veckor 1945 (han sade ursprungligen två månader men rättade vid ett kort ~~samman~~träffande idag uppgiften till tre veckor) suttit i samma cell som Langfelder i Lefortovskaja. varunder Langfelder berättat om Wallenberg. Huber namngav dessutom flera personer, som 1945 träffat antingen Langfelder eller Wallenberg själv. Bl.a. hade samtidigt med Huber återkommit en förutvarande "polisattaché" vid tyska beskickningen i Bukarest, Richter, vilken träffat Wallenberg, samt attachén Rensinghoff och generalkonsul Schellhorn, vilka Huber trodde hade träffat Langfelder.

Avskrift. .

Strängt förtroligt.

P.S. till P.M. angående samtal med Rensinghoff

Rensinghoff meddelade under samtalet att han erinrade sig att såväl Roedl som Wallenberg kommit till Lefortovskaja från Lubljanka samt att polisattachén vid tyska beskickningen i Bukarest, Gustaf Richter suttit tillsammans med Wallenberg under Lubljanka-tiden.

Göttingen den 16 oktober 1955.

/Gunnar Lorentzon/

Strängt förtroligt.

P.M.

Sver samtal med Gustav Richter 14 oktober 1955.

Gustav Richter född 1912. Major och Polizeiatteche vid tyska beskickningen i Bukarest under andra världskriget. Samtalet med Richter blev ytterst kort då denne omedelbart skulle avresa med sina släktingar till den blivande adressen: Herderstrasse 14, Ludwigshafen am Rhein. Jag erhöll Richters namn genom f.d. tyske ministern i Sofia Adolf Beckerle.

Richter berättade att han efter att ha tillfångatagits i Bukarest förts till Lubljanka där han insattes i sannolikt cell 123 i parterre-våningen. Från början av februari 1945 till början av mars 1945 satt R. tillsammans med den svenska legationssekreteraren Wallenberg från Budapest.

Wallenberg hade berättat om sin aktion för de ungerska judarna och vid upprepade tillfällen för fängelsepersonalen åberopat sin diplomatiska immunitet. Under tiden med Richter hade Wallenberg förhörts en gång och då anklagats för spioneri.

Wallenberg hade varit vid gott mod och "sehr lustig".

Richters snabba vittnesmål verkade helt övertygande och tyvärr medgav icke han tid att jag gick in på några närmare detaljfrågor.

Richter hade vistats i Lubljanka, Lefortovskaja och Butirka tills våren 1952 då han fördes till Wladimir.

Friedland, den 14 oktober 1955.

(Gunnar Lorentzon)

Bil. till Besk:ens i Wien skr 715/55.

Strängt förtrolig

Utdrag ur P.M. över samtal med Ernst Huber den 22 oktober 1955.

(Vladimir)

Den 20 maj 1955 blev Huber friskskriven och fördes till cell nr 26, där han kvarstannade till den 26 september, då alla tyskar på grund av amnestin fördes upp till översta våningen i corpus 3. Här sattes Huber i en cell, som troligen hade nr 73, och sammanträffade där dels med den förutvarande militärattachén i Finland, översten Kitschmann, vilken 1945 hade suttit tillsammans med Langfelder i Lefortovskaja, samt med en polisattaché Richter från tyska beskickningen i Bukarest, vilken Huber kände sedan kriget och som, såvitt Huber kunde erinra sig skulle ha suttit tillsammans med Wallenberg i en månad 1945 i Lefortovskaja. Dessa två berättade, att även de 1947 förhöordes om sin kännedom om Wallenberg och Langfelder och att de sedan dess suttit isolerade tillsammans.

Avslutningsvis framhöll Huber, att såvitt han kände till, förutom han själv, blott sju personer suttit tillsammans med Wallenberg och Langfelder, nämligen de förut nämnda Rödel, Hill Hengstenberg, Pelkommen, Richter, Kitschmann och Schellhorn.

Wien den 17 oktober 1955

Utdrag.

Bil. till Beskickningens i Wien
skrivelse nr 719/55

P.M.

angående samtal med dr Ernst Krenner.

Personer med vilka Krenner i Lefortovskaja delat cell:

Polisattachén vid tyska beskickningen i Bukarest
Richter. Har hemkommit (jfr Hubers vittnesmål 715 B.
24.10.55).

Samtliga ovan nämnda personer sutto i Lefortovskaja till
omkring år 1948 och alla utom Odenigo, Weidermann och
Langmann kommo därefter till Wladimir.

Utdrag.

Bil. till hbr Kumlin-Lundberg,
dagteckn. Bonn, p.t. Köln 28.10.55.

Strängt förtroligt.

P.M.

Gustaf Richter (se P.M. den 14 oktober 1955, bil. hbr Kumlin-Lundberg, 17 oktober 1955) har för Lindberg och Lundström uppgivit, att då han den 17/1 1945 infördes i cell 123 (eller möjligen 121) i Lubljanka, satt österrikiske medborgaren Oberleutnant Scheuer i denna cell. Scheuer hade tillfångatagits i Stalingrad. Wallenberg insattes i cellen den 31/1 1945 och vistades tillsammans med Richter och Scheuer i denna cell till den 1/3 1945, då Richter bortfördes. Richter vet icke huru länge Wallenberg och Scheuer därefter kvarblevo i denna cell.

Scheuer har till Richter uppgivit följande hemortsadresser:

Windmühlgasse 11, Wien 9
och Porzellangasse 10, Wien 9.

Richter visste icke om Scheuer återvänt från fångenskapen.

.....

Avskrift av strängt förtroligt handbrev från
legationsrådet Göransson till kabinettssekreteraren
Gundberg, dagtecknat Bonn, p.t. Köln den 31
oktober 1956.

Härmed ber jag få överlämna ett brev från sekre-
terare Lindberg till Dig jämte tre av honom och Lundström
utarbetade promemorior avseende samtal med von Hinckeldey
och Richter samt skisser över Lefortovskaja.

Utdrag ur bläckbrev från herr Lindberg till
Kabinettssekreteraren Lundberg, dagtecknat
Köln den 31 okt. 1955.

Till följd av den knappa tid som stått oss till buds
vid avsändandet av bifogade rapporter ber vi att i denna
form få ansluta några kommentarer.

Rapporten ang. v.Hinckeldey föreligger i renskrivet
skick. Rapporten ang. Richter endast i koncept. Vi vore
tacksamma om två kopior senare kunde sändas oss till Köln.

Hittills har följande besök gjorts:

G. Richter d. 22,24 okt.

dubl.

Strängt förtroligt

P.M.

V

angående samtal med Gustaf Richter
född 19 november 1912, Fichtestr. 24,
Ludwigshafen, Rhein, f.d. polisattaché
i Bukarest.

Richter besöktes den 22 och 24 oktober. Sedan
vi vid vårt första besök meddelat Richter vårt ären-
de, omtalade denne, att han i Friedland haft ett
kort samtal med Lorentzon. Richter förde där-
efter Wallenbergs namn på tal och frågade om vi
också drev efterforskningar efter andra svenskar,
vilket vi bekräftade. Richter tillade emellertid,
att han under sin fångenskap ej sammanträffat
eller hört talas om någon annan svensk än Wallen-
berg. Richter underströk, att han var beredd lämna
alla uppgifter han kunde beträffande Wallenberg,
men att han i övrigt inte ansåg sig ha anledning
lämna namnuppgifter och dyl. till oss. Som emeller
tid framgår av de båda samtalen, blev Richter efter

hand mindre reserverad i det avseendet.

Richter tillfångatogs i Bukarest den 23 augusti 1944 och internerades i en skola utanför Bukarest. Därifrån fördes han till Tecești, Moldau, där han vistades till den 3 september. Den 4 september fördes han per flyg till Moskva, dit han anlände den 7 september efter uppehåll i Karkow. Richter tillhörde den tredje transporten till Moskva. Denna transport omfattade cirka 15 personer, bl.a. dr. Klotius med fru och dr. Steltzer med fru. Vid framkomsten till Moskva insattes Richter i Lefortowskaja, cell 142, 2:e Stock. I denna cell satt redan överstelöjtnant Braun och dr. Schellhorn. Under vistelsen i denna cell fanns ingen förbindelse med grannarna.

Den 17 januari 1945 överfördes Richter till ^KLubianka, cell 123 (121). I denna cell satt Oberstleutnant Scheuer, Windmüllerstr. 11/Porzellanstr. 10, Wien 9, Scheuer hade tillfångatagits vid Stalingrad.

Den 31 januari 1945 infördes Wallenberg i

cellen.

Den 1 mars 1945 flyttades Richter till cell 91 inom Lubian^Kka. Wallenberg och Scheuer stannade så vitt Richter vet kvar i cellen.

Från den 17 juni 1945 fram till februari 1948 satt Richter i Lefortowskaja i skilda celler och tillsammans med skilda personer.

Richters tid tillsammans med Wallenberg.

Richter berättade, att han mycket snabbt kom på vänskaplig fot med Wallenberg. Denne var hela tiden vid gott mod och på gott humör. De hade bl.a. bedrivit tiden med att spela schack. Richter framhöll, att det fanns många luckor i hans minne beträffande Wallenberg och den tid de satt tillsammans.

Wallenberg hade berättat, att han sänts till Budapest för att hjälpa de ungerska judarna med svenska skyddspass. Wallenberg hade haft stora svårigheter med de ^tryska myndigheterna i Budapest. I och med att ryssarna nått fram till staden hade

Wallenberg anmält sig för de ryska myndigheterna. Han hade sedan skickats från den ena instansen till den andra, ~~instansen~~ tills han slutligen blev häktad.

Wallenberg hade vidare berättat, att han sän med tåg till Moskva tillsammans med sin chaufför Langfelder. Langfelder var tillsammans med Wallenberg vid häktningen. De fördes till Lubian^{ka} där Wallenberg och Langfelder skildes från varandra.

Wallenberg hade genast avfattat en skrivelse riktad till fängelsedirektören, i vilken han förklarade sin ställning inom den svenska beskickningen i Budapest samt protesterade mot häktningen. Wallenberg hade också i denna skrivelse bett att få komma i förbindelse med svenska beskickningen i Moskva i sin egenskap av svensk medborgare och svensk diplomat. Wallenberg framförde också klagomål rörande förplägnaden och begärde att få en förbättring härvidlag med hänvisning till det svenska medborgarskapet.

Richter framhöll i detta sammanhang, att Wallenberg ej varit särskilt intresserad av den materiella sidan. Wallenberg hade under denna tid förts till förhör en gång. Den kommissarie som skötte förhöret, hade däribland sagt följande till Wallenberg: "Sie sind ja uns bekannt. Sie gehören einer Hochkapitalistischen Familie in Schweden"^{an}. Wallenberg anklagades för att ha bedrivit underrättelseverksamhet.

Förhöret hade varat cirka 1 - 1½ timme.

Denna del av/
/Samtalet med Richter slutade med att

Richter förelades 6 stycken fotografier (däribland ett av Wallenberg taget i Budapest). Vi hade nätt och jämt hunnit lägga ut fotografierna förrän Richter tog upp Wallenbergs foto och sade att här är Wallenberg.

Richter fortsatte därefter att berätta om sina fortsatta upplevelser ifrån fångenskapen.

Den 27 juli 1947 vid 22-tiden fördes Richter till förhör. Detta leddes av en överste. Bl.a.

ställdes följande frågor till Richter. Tillsammans med vilka hade Richter suttit i sin fångenskap. Till svar besvarade Richter på denna fråga med att räkna upp namn på sina cellkamrater resp. den tidpunkt han suttit tillsammans med dem. Därvid hade Richter också nämnt Wallenbergs namn och den tid han suttit tillsammans med honom. Richter hade då tillfrågats om för vilka han hade berättat något om Wallenberg. På denna fråga hade Richter svarat, att han berättat om Wallenberg bl.a. för Wilhelm Rodde (avliden), dr. von Lai (troligen skjuten), samt för ^{Franz}~~Branden~~Langer. Den senare skall enligt Richter ha återvänt och varit bosatt under adress Drosthe Huhlshochsstr. 11, Duisburg, Hamborn. Vidare hade Richter tillfrågats om vad Wallenberg berättat för honom. På detta hade Richter svarat, att Wallenberg tillhört svenska beskickningen i Budapest och att han där haft till uppgift

att förse ungerska judar med svenska skyddspass samt att Wallenberg förts till Moskva

med tåg. I övrigt hade Richter meddelat ~~han~~

var på denna fråga att Wallenbergs och

hans samtal, rört sig kring allmänna angelägen-

heter. Förhöret hade varat ungefär en halv-

timme. Efter förhöret fördes Richter till en

ny cell där han satt ensam i 14 dagar.

Den 23 februari 1948 fördes Richter till

cell 42 där han till en början satt ensam.

Senare i februari 1948 infördes överste

^{ch}Kit~~z~~mann och amiral Tillessey i cellen. Kit^{ch}~~z~~

mann hade bl.a. berättat, att han varit mili-

tärattaché såväl i Helsingfors som Stockholm.

Han hade också berättat, att han tidigare

delat cell med Langfelder. I likhet med Richter

hade han på kvällen den 27 juli 1947 förts

till förhör angående sin kännedom om Wallen-

berg. Även han hade efter förhöret suttit i
ensam-cell i cirka tre veckor.

I juli 1951 fördes Richter till Lubian^kca
där han dömdes ^{i januari} som vanligt 1952. I mitten av
sistnämnda
månaden fördes han till Butyrka, där han satt
^{Samma år}
till den 18 mars, då han ensam fördes till
Wladimir.

1462

I Wladimir hade Richter åter sammanförts
med Kitt^{ch}smann. De sattes tillsammans i
corpus 2, där den s.k. lasarettssavdelningen,
vilken omfattade cirka 60 cellar, låg. Både
Richter och Kitt^{ch}smann stod under behandling.
Richter led av en sköldkörtelsjukdom. I Wladi-
mir hade Richter ej förbindelse med några
andra fångar. Han nämnde emellertid, att
han under denna tid fått veta, att von Kleist
^{avlidit där}. Richter hade under
denna tid varit angelägen om att inte bli
bestraffad och därigenom gå miste om den
dagliga promenaden, vilken var nödvändig för att
hans hälsa ej skulle bli försämrad.

Samtal den 24 oktober 1955.

Vid detta samtal lämnade Richter följande kompletterande uppgifter. Richter betonade ånyo, att han till följd av den långa tidsrymd, som förflutit sedan han tillsammans med Wallenberg vistats i i Lubianka och den därpå följande tiden i Lefortowskaja, han numera ej hade exakt minne av alla detaljer därifrån.

Angående sina ~~presideringar~~ ^{placeringar} i olika celler i Lefortowskaja efter den 17 juni 1945, lämnade Richter följande upplysningar.

Den 17 juni 1945 infördes Richter i cell 164 i 3:e Stock, där han satt tillsammans med Beckerle och major Frohma. Sedan Beckerle tagits från cell 164, insattes i hans ställe Generalleutnant von Pannwitz där. Cell 164 var en hörncell och dess läge överensstämde med de uppgifter med avseende på numreringen, vilka von Hinckeldey lämnat. Mellan cellerna

164 och 165 förekom förbindelse. Man hade fått samtal via den tidvis tomma vattenledningen. I cell 165 hade vid denna tid suttit Bergemann, Rössel^t och Stähler^y. Dessutom kände Richter till att Steltz^{er} och kaptenen i Abehr^w Scheller suttit där. Däremot kände Richter ej till vilka, som suttit i cell nr. 167.

Vidare uppgav Richter, att i november 1946 hade Obersturmführer Mettler och Untersturmführer Graf suttit i cell 145.

Beträffande Wallenberg framkom under detta samtal följande. Så vitt Richter kunde erinra sig hade Wallenberg och Langfelder förts ensamma till Moskva. Resan dit hade möjligen företagits via Rumänien. Den hade varat cirka fem veckor. På vår fråga huruvida Richter kände till om Wallenberg suttit i något annat fängelse i Moskva innan han den 31 januari 1945 införts i cell 123 (121) svarade Richter, att han ej kunde erinra sig

något härom. Han drog sig dock till minnes,
att Wallenberg medfört till cellen ett antal
konservburkar, vilka hade öppnats av fängelse-
direktören. Wallenberg fick behålla innehålle-
men fråntogs burkarna. Dessa hörde till
kategorien förbjudet gods. Ifrån denna upp-
gift drog Richter slutsatsen, att cell 123
(121) måste ha varit den första cell som Walle-
berg förts till. Han skulle eljest redan
tidigare ha fråntagits konservburkarna.

På vår fråga om Wallenberg vid något
annat tillfälle ^{an vid det} ~~enligt~~ tidigare nämnda för-
höret lämnat cellen för förhör eller några
andra orsaker, förklarade Richter, att så ej
var fallet.

Under resan till Moskva hade Wallenberg
gjort en del minnesanteckningar, vilka från-
togs honom vid införandet i fängelset.

Beträffande tidigare nämnda besvårs-

skrivelser som Wallenberg riktat till fängelsedirektören berättade Richter, att Wallenberg från början utformat denna i mycket skarpa ordalag, men att han sedan Richter framhållit för honom, att en mera objektivthållen skrivelse skulle göra betydligt bättre verkan, mjukade Wallenberg upp sitt skrivsätt.

Beträffande sin vistelse i Wladimir lämnade Richter på vår förfrågan den upplysningen, att läkarna i corpus 2 enbart utgjorde av ryssar.

Då Richter slutligen lämnades tillfälle att uttala sig om den skiss, som vi gjort upp på grundval av von Hinckeldeys anvisningar, förklarade Richter, att vad cellerna 72, 79, 164 - 167 beträffade överensstämde dessa med skissen. Vad rör cell 144 ansåg Richter att cell 144 var en hörncell och ej såsom på skissen nr 2 i en cellrad. Beträffande

cellerna i tillbyggnaden nämnde Richter att
han själv vistats i en av sjukcellerna i
par-terre-våningen. Den hade nr 208.

John L. L. L.

Kat. d 31/10 58
Nordström

Utdrag.

Bil. 1 handbrev Göransson-Hammarskjöld den 21.11.55.

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med f.d. överste Horst Kitschmann hållet onsdagen den 16/11 1955 på Versorgungskurhaus i Bad Reichenhall.

Den 23 februari 1948 sammanfördes Kitschmann med Gusta Richter och amiral Tilleyesen i en cell i Frauenabteilung i I.Stock /Lefortovskaja-fängelset/.

I Wladimir placerades han i corpus III cell 6, där han stannade fram till den 7 december 1951, då han på grund av sjukdom infördes till corpus II cell 10. I denna cell satt han ensam till den 19 mars 1952, då Gustav Richter på nytt sammanfördes med honom. De båda vistades sedan i corpus II i olika celler fram till den 11 september 1955, då de överfördes till corpus III, där de blev kvar till frigivandet.

Utdrag ur strängt förtroligt handbrev
från sekr. Lorentzon till krim. ass. Lundström,
dagtecknat Stockholm den 21 januari 1956.

hvs 2-

Härmed översändes utkast på tyska till vittnesmål
att avgivas av Gustav Richter, Ernst Wallenstein och
Heinz-Helmuth Hinckeldey.

Du behöver däremot icke vad dessa vittnesmål beträffar
söka erhålla notarius publicus vidimering utom vad
beträffar Gustav Richters. Dennes vittnesmål är ju så
centralt för vårt arbete att det vore synnerligen värde-
fullt, om hans namnteckning bleve legaliserad av nota-
rius publicus. Såsom Du säkert erfarit vid beskick-
ningen i Köln är det icke nödvändigt att deponera ori-
ginaldokumentet hos notarius publicus, därest legalise-
ringen endast avser namnteckningen.

Utdrag ur chifffertelegram till
Köln, avsant från UD den 21.1.56.

M. 10

Tertio. Om möjligt bör Lundström förhyra inspel-
ningsapparat förslagsvis Protona Minifon P 55 för
inspelning samtal med Richter. Inspelningen bör
föreslås Richter först sedan denne undertecknat
vittnesmålet. Garanti kan lämnas inspelnings av-
sedd uteslutande för Wallenbergs moder.

Cabinet

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från envoyén Kumlin till kabinettssekre-
teraren Lundberg, dagtecknat Bonn, p.t.
Köln den 30 januari 1956.

Härmed ber jag få överlämna tre av herrar Lundström
och Kalhorn uppgjorda promemior avseende samtal med Gustav
Richter och Ernst Wallenstein samt vissa genom Suchdienst i
München erhållna upplysningar.

Avskrift.

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren f.d. polisattachén
Gustav Richter, Ludwigshaven a/Rhein, Herderstrasse 14,
hållet den 26 januari 1956.

Utöver vad Richter tidigare uppgivit och vad som angivits
i det på tyska språket avfattade protokollet, förklarade Richter,
att, sedan han ankommit till Moskva i september 1944 insattes
han i Lefortovskaja-fängelset i II. Stock och troligen i cell
nr 142. Som cellkamrater i denna cell fick han legationsrådet
Roedel och Ernst Wallenstein, båda från tyska beskickningen i
Bukarest. Sedan Richter överförts till Lubljanka-fängelset
kände han inte till var Roedel och Wallenstein placerats.

Beträffande sin cellkamrat Scheuer vill Richter minnas,
att dennes förnamn var Otto. Han skulle vara född omkring 1895,
gift, till yrket radioingenjör och under kriget tillhörande
Abwehr (Canaris), där han tjänstgjorde som expert i sin egenskap
av radioingenjör. Richter ville fortfarande minnas att Scheuer
varit bosatt i Wien, antingen på Windmühlgasse 11 eller Porzellan-
gasse 10(?). Före kriget lär Scheuer ha haft en radioaffär i
Wien.

Vidare nämnde Richter, att Scheuers sväger lär ha varit
direktör för lantbrukshögskolan i eller nära Wien (möjligen
Kahlenbergerdorf).

Richter beskrev Scheuer på följande sätt: Medellängd,
relativt rund ansiktsform, mörkt hår och troligen mörkbruna
ögon.

Richter förordade stor försiktighet beträffande Scheuer,
enär denne av kamraterna misstänktes för att vidarebefordra
uppgifter till ryssarna.

Slutligen ville Richter framhålla, att det ej alls är
uteslutet, att Scheuer uppträtt under falskt namn i fängelset,
vilket i så fall ytterligare skulle styrka den uppfattning man
har om honom.

- - - - -

Beträffande beskrivningen över Lefortovskaja-fängelset bekräftade Richter i stort den upprättade redogörelsen. Han hade dock avvikande mening i följande avseenden.

Fängelsedirektionen bestod ej av Weinsdorf, Daniel och Solowov (ej Solonow, som felaktigt skrivits). De nämnda var i stället verksamma som förhörskommissarier, tillhörande inrikesministeriet (NKWD).

Den överste, vars namn aldrig blivit bekant för Richter och som hållit förhör med honom i fallet Wallenberg, var överordnad de nämnda förhörskommissarierna.

Fängelsedirektionen var oavhängig i förhållande till förhörskommissarierna. Såsom ett exempel nämnde Richter, att han, när han en gång skulle förhöras, av vederbörande kommissarie tillfrågats, varför han uppträdde orakad. Därtill svarade Richter, att han under de senaste 12 dagarna ej sett någon frisör. Kommissarien ringde då till fängelsedirektionen med anhängan, att Richter omgående skulle rakas, vilket också skedde. Genom denna åtgärd och ingrepp i fängelsedirektionens kompetens hade kommissarien kommit ihop sig med fängelsedirektionen, vilket han sedan själv berättat för Richter.

Angående omflyttningarna i Lefortovskaja delade Richter icke alls den mening, som kommit till uttryck i beskrivningen över fängelset. Omflyttningar förekom ej alls så ofta, vilket även låg i ryssarnas intresse, då man därigenom undvek att sprida kännedom om de olika fångarna. Richter kunde inte ange någon genomsnittlig omflyttningsfrekvens.

De framför fönstren uppsatta bleckskärmarna (Blechkastel) togs bort i maj 1949.

Liggplatserna i cellerna var omkring 60 cm breda.

Bad förekom 3 gånger i månaden.

De åtta promenadgårdarna (Laufhöfe) var 5 x 3 meter stora.

I fängelsebiblioteket fanns endast ryska böcker.

Fångvårkterna hade inga sittplatser. De fick lov att ständigt vara i rörelse under sin tjänstgöring.

Ludwigshafen a/Rhein den 26 januari 1956.

/u/ S. Lundström

/u/ Kurt Kalhorn

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren förre översten Horst Kitschmann, Piding bei Reichenhall, Dorfstrasse 26, hållet den 30 januari 1956.

I fängelset hade Scheuer gjort gällande, att han led av reumatism. Av denna anledning hade han ej gått ut på promenadgården. Kitschmann och även Richter misstänkte emellertid, att han framhållit sjukdomen som en förevändning att under tiden ostört kunna uppsöka kommissarierna för att för dem berätta vad som omtalats i cellen.

Piding bei Reichenhall den 30 januari 1956.

/u/ S.Lundström

/u/ Kurt Kalhorn

Utdrag ur strängt förtroligt handbrev
från kriminalassistenten Lundström till
sekreteraren Lorentzon, dagtecknat p.t.
München den 3 februari 1956.

.....
Under återopande av vårt telefonsamtal denna dag över-
sändes samtidigt underskrivna och vidimerade utsagor från

Polisattachén Gustav Richter

Slutligen närslutes ett tonband innehållande en muntlig
förklaring av polisattachén Gustav Richter rörande vad han
vet om Wallenberg. Detta band har upptagits på en apparat av
märket Grundig Stenorette. I förklaringen har Richter i
mera personliga ordalag riktat sig till Wallenbergs moder.
.....

Utdrag ur strängt förtroligt handbrev från
kabinettssekreteraren Lundberg till ambassadören
Sohlman, dagtecknat Stockholm den 17 februari 1956.

Vi diskuterar för närvarande, vilken form nästa demarche i Wallenberg-affären bör ges. Två justitieråd har granskat bevismaterialet och funnit det absolut hållfast. De anser det fullt bevisat, att Wallenberg fr.o.m. januari 1945 befunnits sig i ryskt förvar och hållits som fånge i sovjetryska fängelser. De har skrivit ett utlåtande av detta innehåll.

Familjen önskar, att vi överlämnar endast detta utlåtande men går med på att också något enstaka vittnesmål lämnas som exemplifiering samt vissa detaljer i avsikt att underlätta efterforskningar. Det vittnesmål, som skulle komma i fråga, är en berättelse av ett vittne, som någon månad delat cell med Wallenberg och haft långa samtal med honom i Ljubljanka i början av 1945. Bland ett stort antal fotografier utpekade vittnet ögonblickligen och utan tvekan de två, som föreställde W.

.....

KUNGL.
FENSKA BESKICKNINGEN

G. Runkel
Bonn, p.t. Köln, den 1 mars 1956.

Strängt förtroligt. 1 bil.
(1 3 ex.)

Broder,

./1

Härmed ber jag få översända en av herr Lundström
utarbetad P.M. angående ett samtal han haft med Franz
Langer.

R. Kumlin

Herr Kabinettsssekreteraren Arne S. L u n d b e r g,
Utrikesdepartementet.

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Franz Langer, född den 19 maj 1908, bostad Düsseldorf, Ulmenstrasse 22, hållet måndagen den 27 februari 1956 i Bad Oeynhausen, där han tillfälligt uppehöll sig i Pension Friedrichsruh, Westkors 8.

I slutet av kriget tjänstgjorde Langer som "Sozialberater" vid den tyska beskickningen i Bukarest, samtidigt som han var "Sozialberater" hos den rumänske arbetsministern i rumänska arbetsministeriet. Den 23 mars 1944 blev Langer internerad av rumänska myndigheter. Den 1 september samma år övertogs befälet över de internerade av ryska organ. Till sammans med andra tjänstemän vid den tyska beskickningen blev Langer därefter förd med flygplan till Moskva.

Den 8 september 1944 blev Langer insatt i en cell i II.Stock i Lefortovskaja-fängelset i Moskva. Enligt vad Langer kunde minnas, hade cellen nr. 143 (möjligen 142) och var en hörncell i den fängelseflygel, där i parterr-våningen utgången till badet fanns. Som cellkamrater fick Langer tyska medborgarna

legationsrådet (II.Kl.) vid beskickningen i Bukarest, Wilhelm Roedel, adjutant hos ministern, friherre Manfred von Killinger (Killinger begick självmord i samband med interneringen), och

en av Roedels medarbetare, Wallenstein - förnamnet hade fallit Langer ur minnet. Wallenstein kom bort från cellen i november 1944 och insattes i en annan cell i fängelset. Roedel var däremot kvar till någon gång i början av december 1944.

Angående Roedel kände Langer till, att han var född

omkring år 1905 och att han härstammade från Hanau invid Frankfurt am Main. Under mellankrigsåren och under andra världskriget skulle Roedel ha tjänstgjort som polisofficer. Hans fru skulle ha lyckats komma ut ur Rumänien och troligen senare bosatt sig i Västtyskland.

Omkring årsskiftet 1944/45 kom Langer in i hörncellen mitt emot den, där han tidigare suttit. Den cell, som han flyttade in i, var belägen i den cellrad, där ett större antal celler fanns. Som cellkamrat fick Langer där överstelöjtnanten von Oertzen, adjutant hos general Hansen vid "Deutsche Heeresmission" i Rumänien. I denna cell satt Langer också tillsammans med tyske generalkonsuln från Cronstadt, Rodde. (Av general Stahel har Langer senare erfarit, att Rodde skulle ha avlidit under fångenskapen. Senare har Langer sett en pressuppgift om att general Stahel skulle ha avlidit hösten 1955, kort före sin återtransport till Västtyskland).

Langer kom därefter att sitta i flera olika celler i Lefortowskaja-fängelset. Han var nu icke i tillfälle att närmare precisera i vilka olika celler han suttit. Beträffande sina cellkamrater i fängelset kunde Langer meddela, att han under omkring 1½ år satt tillsammans med general Ritter von Niedermayer. (Denne blev senare svårt sjuk i Wladimir-fängelset och kom där till sjukavdelningen. Senare har Langer ej hört något om honom. Såvitt Langer kände till, har Niedermayer icke återvänt till Västtyskland).

Någon gång under Langers fängelsevistelse i Lefortowskaja under åren 1944-48 hörde han talas om att svenske medborgaren Wallenberg - dennes förnamn hade Langer glömt - skulle befinna sig i fångenskap i Lubljanka- eller Lefortowskaja-fängelset. Självt satt Langer aldrig tillsammans med Wallenberg i någon cell. Vem som berättat om Wallenberg kunde Langer nu inte med säkerhet minnas, men han trodde, att det kunde vara tyske medborgaren, polisattachén Gustav Richter, som omtalat detta. Såvitt Langer kunde erinra sig, delade han cell med Richter under en kort tid, som han ej närmare kunde precisera, under åren 1946 eller 1947.

Angående Wallenberg kände Langer till, att denne på

uppdrag av svenska myndigheter på sin tid var sänd till Budapest för att skydda ungerska judar mot angrepp av tyska SS-organ, i första hand sådana som hade svenska anhöriga eller förbindelser med Sverige. I Wallenbergs uppgifter skulle vidare ingå, att söka överföra dessa judar till Sverige.

Langer tror sig minnas, att Richter berättat att han varit cellkamrat med Wallenberg i Lubljanka-fängelset.

Då de ryska trupperna kom till Budapest råkade Wallenberg i rysk fångenskap och blev efter tillfångatagandet överförd till Moskva.

Dessutom har Langer hört att Wallenberg också varit insatt i Lefortowskaja-fängelset. Såvitt Langer kunde erinra sig, kunde det möjligen ha varit Ritter von Niedermayer som omtalat detta. Niedermayer hade under längre tidsperioder suttit i såväl Lubljanka- som Lefortowskaja-fängelserna.

Langer tror sig vidare ha hört talas om, att Wallenberg skulle ha gjort anteckningar, troligen utkast till en roman eller manuskript till ett skådespel. Dessa anteckningar skulle ha beslagtogs av fängelsepersonalen och senare skulle dessa anteckningar ha spelat en viss roll i samband med ett förhör som hållits med Wallenberg. Förhøreledaren skulle ha använt detta underlag som anledning att misstänka att Wallenberg skulle ha varit verksam som spion.

År 1948 överfördes Langer till Wladimir-fängelset. Där blev han sedan kvar till dess han hösten 1955 fick anträda återresan till Västtyskland. Med undantag för en period om cirka 3 månader under åren 1949-50, då han var insatt i ett i närheten av Moskva befintligt specialläger, vars namn Langer inte kunde erinra sig. Under vistelsen i Wladimir var Langer tidvis svårt sjuk och befann sig under cirka 2½ år i sjukavdelningen där.

Även i Wladimir var det vid något tillfälle tal om Wallenberg, men såvitt Langer kunde erinra sig, hänförde sig dessa samtal till tiden i Lubljanka- eller Lefortowskaja-fängelserna.

Även i Wladimir sammanträffade Langer med Richter,

nämligen kort före deras frigivning, under den tid då fångarna fick röra sig fritt inom fängelset.

På särskild fråga förklarade Langer, att han aldrig varit i förhör beträffande vad han kunde känna till om Wallenberg.

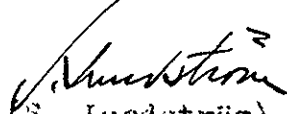
Slutligen förklarade Langer, att han icke hört talas om andra svenskar i rysk fångenskap.

Langer lämnade ovanstående uppgifter till mig att behandlas strängt förtroligt. Då jag frågade honom om han var villig att underteckna ett på tyska språket utskrivet vittnesmål i saken, som senare skulle vidimeras av notarie, motsatte han sig detta. Han förklarade sin ståndpunkt med att han beförde att han skulle kunna råka illa ut om hans utsaga på något sätt skulle komma att offentliggöras. Under fängelsevistelsen hade nämligen Langer vid något tillfälle blivit visad en samling handlingar som de ryska myndigheterna samlat angående honom i en akt, och en rysk tjänsteman hade därvid sagt, att Langer inte skulle tro, att han skulle vara bortglömd i framtiden.

I sammanhanget ville Langer dessutom anföra, att två ytterligare omständigheter inverkade på hans ståndpunkt. Dels hade han i samband med att han blivit internerad av de rumänska myndigheterna lämnat uppgift om sin belägenhet till personal vid svenska beskickningen i Bukarest i avsikt, att hans hustru skulle bli underrättad. Efter återkomsten till Västtyskland har Langer erfarit, att hustrun aldrig fått något sådant besked. Ehuru Langer icke trodde att den svenska beskickningen, som då var skyddsmakt för Tyskland i Rumänien, avsiktligt underlåtit meddela detta, föreföll det honom ändå underligt, att meddelandet under åren efter interneringen icke kunnat framföras. Dels hade Langer samma dag som han återkom till Västtyskland i Friedland blivit tillfrågad av en svensk om vad han kände till angående Wallenberg. Den som frågat hade inte talat om vem han var, men Langer hade ändå omtalat, att han hade hört talas om Wallenberg. Senare har Langer

via anförvanter i Sverige fått sig ett tidningsurklipp tillsänt, varav framgår, att Langer för en journalist uttalat sig som om han mycket väl kände till Wallenbergs fångenskap. Langer, som inte alls önskade ge publicitet åt de detaljer han kände till i fallet Wallenberg, blev mycket upprörd över tidningsartikeln, till vilken han ej skulle ha givit tillåtelse om han känt till, att det var med en journalist han talat med i Friedland.

Bad Oeynhausen den 27 februari 1956.

(S. Lundström)

Utdrag ur bilaga till Wien 232,
14.4.56.

Överste Bauer framhöll, att det knappast vore troligt, att en person, född 1895, hade så låg rang som "Oberleutnant", såvida han icke vore "Sonderführer". Någon sådan, vars data stämme med Scheuers, kunde han icke erinra sig. Han påpekade, att det kanske icke vore omöjligt, att Scheuer tjänstgjort i den tyska Sicherheitsdienst och samarbetet med Rodlers stab. Om personalen vid Sicherheitsdienst borde polisattachén Richter och dennes medarbetare, dr Joachim Vorwerk, Loogestieg 17, Hamburg 20, kunna lämna upplysningar.

Wien den 14 april 1956.

/u/ Erik Braunerhielm

Utdrag.

Strängt förtroligt.

Dienststelle Deutsche Gesandtschaft: (Bukarest)

Polizei-Attachee R i c h t e r , bis 1955 in
russ.Gewahrsam.

Utdrag ur P.M. den 7.5.56.

Att ryssarna begär upplysningar om Scheuer verkar något av avdelningsmanöver. Scheuer är omnämnd av Richter och Kitschmann, och han satt tillsammans med dessa i Ljubljanskaja-fängelset i cell 123 i stort sett under februari 1945, och berör detta spår alltså Wallenbergs allra första tid i Moskva. Vad är då skälet till att ryssarna önskar få ytterligare upplysningar om Scheuer? För det första borde ryssarna förstå, att vi icke har hört Scheuer för i så fall hade ju hans vittnesmål varit mycket centralt. Varför begär inte ryssarna att få reda på motsvarande uppgifter om Roedel - Roedels uppgifter ligger ju senare i tiden och borde därför vara intressantare för ryssarna. Kan det ligga så till att ryssarna vet att Roedel är död, vilket vi ju själva nästan är säkra på, men att de icke känner till Scheuers öden och nu vill ha tag på denne. Om ryssarna har goda avsikter söker de Scheuer för att få bekräftat Richters utsaga, men det kan likaväl vara så att de söker honom för att få vederlagt densamma. I båda fallen löper Scheuer risken att råka illa ut.

Sthlm den 7 maj 1956.

G. Richter

Avskrift.

Stockholm den 19 juli 1956.

Förtroligt.

1 bil.

Bästa Fru von Dardel,

Genom herr Rudolph Philipp har jag erfarit, att Fru von Dardel gärna skulle vilja få del av den bandupptagning, som gjorts av Gustav Richter om den tid han var tillsammans med Raoul i fängelset i Moskva och som innehåller en hälsning till Eder själv och Raouls övriga anhöriga. Vi förstå väl denna Fru von Dardels önskan, och vi ha funderat på hur vi bäst skulle kunna tillmötesgå den. Som vi flera gånger sagt till herr Philipp, som själv hört bandet, ha vi naturligtvis alltid varit beredda att spela upp bandet för Eder själv och Edra anhöriga. När det gäller frågan om att utlämna kopia av bandet ha vi med tanke på sekretessbestämmelserna varit mycket tveksamma. Emellertid ha vi efter noggrant övervägande bestämt oss för att till Fru von Dardel personligen överlämna en kopia av bandet. Vi förutsätta då, att innehållet icke delgives andra än förutom Eder själv Edra anhöriga.

Jag vore tacksam, om Fru von Dardel benäget ville meddela mig, när detta brev och paketet med bandet kommit fram.

Bandet är avsett att spelas på en Grundig bandspelare av typ "Stenorette".

Sverker Åström

Fru Maj von Dardel,
Bråvallavägen 10,
DJURSHOLM I.

Avskrift.

Herr 1:e sekreteraren Gunnar Lorentzon
Kungl.Utrikesdepartementet
Stockholm

Vi ha sedan några år kontakt med en rumänsk flykting M. Giuroiu, vilken svärfader E.P.Kroner - något som Du känner till från tidigare handlingar - varit och är fånge i Sovjetunionen och som suttit i grannceller kring Wallenberg. Från denne Giuroiu ha vi i dagarna fått ett brev, ur vilket jag transumerar följande transumt av ett brev till Giuroiu från Gustav Richter:

"Du hast ja sicher von der Angelegenheit Wallenberg gehört, an deren Aufklärung ich massgeblich beteiligt war. Die Sache ist aber jetzt nach der russischen Note noch mysteriöser geworden, denn die Widersprüche sind offenkundig. Wie kann ein Mann 1947 gestorben sein, wenn 3 Zeugen bestätigen, dass sie mit ihm nach 1950/51 zusammen in einer Zelle sassen?"

Jag undrar just vad Gustav Richter syftar på, då han talar om 1950/51. Har hans minne klarnat eller försvagats?

Stockholm den 25 februari 1957

/u/ Otto Danielsson

Richter
Bil.hbr Lundström-Lorentzon
10.4.57

UTDRAG

P.M. ang.samtal med
Eduard Bretthauer den 8.4.57

Under vistelsen i corpus II lyckades Bretthauer och hans medfångar aldrig få reda på vilka som vistades i de s.k. mystiska cellerna utefter andra långväggen i bottenvåningen. Som exempel på hur strängt avgränsade fångarna i dessa celler hölls från andra frångar, nämnde Bretthauer, att han först långt senare, kort före frigivningen, sammanträffat med förre polisattachén Richter, vilken Bretthauer i Bukarest lärt känna före tillfångatagandet. Richter hade omtalat, att han under ett par år suttit just i de omnämnda "mystiska" cellerna i bottenvåningen, utan att genom knackningsförbindelser eller på annat sätt kunna meddela sig med fångarna i grann-cellerna.

Bonn den 9 ^{apr} mars 1957.

/u/ S.Lundström

Richters

Avskrift av strängt förtroligt
handbrev från att.Leifland till
sekr.Lorentzon, dagtecknat Bonn
den 17 april 1957.

Härmed ber jag få översända ett till Dig
ställt, strängt förtroligt handbrev, som Lundström
igår sänt oss från Frankfurt am Main.

Richters beriktigande i Christ und Welt den
11 dennes närslutes; den artikel han hänvisar till
i tidningens nummer för den 28 mars har vi i ur-
klipp insänt med Jödahls handbrev till Åström
den 10 dennes.

Richter

Utdrag ur strängt förtroligt handbrev
från krim.ass.Lundström till sekr.Lorentzon,
dagtecknat Frankfurt am Main den 16.4.57

Lördagen den 13 april 1957 träffade jag
i Ludwigshafen Gustav Richter och fick därvid
ett samtal angående för oss angelägna förhål-
landen, vilket framgår av närslutna p.m. jämte
en av honom upprättad skiss.

Richter
Bil.hbr Lundström-Lorentzon 16.4.57

Utdrag.

P.M.
ang.samtal med A.-H.
Beckerle den 15.4.57

Först kort före det Beckerle tillsammans
med andra tyska fångar fick lämna Wladimir
och Beckerle då i corpus III fick lov att tala
med de andra fångarna i samma våningsplan,
fick han reda på att Richter suttit tillsammans
med en svensk - namnet hade Beckerle glömt.

Frankfurt am Main den 15.4.57
/u/Sten Lundström

Richter

Avskrift.

Strängt förtrolig

PM

angående samtal med tyske medborgaren, tjänstemannen Gustav Richter, hållet lördagen den 13 april 1957 i hans bostad i Ludwigshafen, Herderstrasse 14.

Rörande de uppgifter, som förekommit i pressen, varav framgått, att Richter åberopat tre vittnen, vilka senare än 1947 skulle ha haft förbindelse med Wallenberg, förklarade Richter, att han avsåg följande tre fall.

1. I nr 34 av den i Ludwigshafen utgivna dagliga tidningen Die Rheinpfalz, som utkom den 9 februari 1957, förekommer en artikel, vari ingår en uppgift, att den italienske journalisten Trandafilo - tidigare fånge i Sowjetunionen - den 8 februari 1957 skrivit i den italienska tidningen Il tempo, att han i april 1950 skulle ha träffat Wallenberg i cell 172 i Ljubljanskaja-fängelset. Uppgift härom var den 9 februari 1957 också intagen i nr 34 av tidningen General Anzeiger, utgiven i Ludwigshafen.

2 och 3. I nr 33 av den i Frankfurt am Main utgivna tidningen Abendpost den 8 februari förekommer en artikel, varav framgår, att Supprian och de Mohr haft knackningsförbindelser med Wallenberg. Det framgår ej direkt av artikeln, att denna förbindelse upprätthållits efter 1947, men uppgiften är skriven på sådant sätt, att man kan få den uppfattningen. Rörande detta förklarade Richter, till vilken jag tidigare med uttalande om tack för hans föregående medverkan i våra undersökningar överlämnat vitboken, som jag i vissa delar översatt för honom, att - såvitt han kunde förstå - uppgiften om denna sena knackningsförbindelse med Wallenberg möjligen haft sin grund i att någon journalist tagit fasta på Claudio de Mohrs utsaga, intagen under nr 3 i vitboken. Enligt de Mohr har ju han den uppfattningen,

att han själv och Supprian från deras cell nr 152 i Lefortovskaja-fängelset haft knackningsförbindelser med cellen rakt ovanför, där Wallenberg och Roedel skulle ha varit insatta, ända till april 1948, då de Mohr och Supprian förflyttades från cell 152.

- - -

Jag förde därefter in samtalet på Richters erfarenheter från Wladimir-fängelset.

Han förklarade, att han tillsammans med överste Kitschmann den 17 mars 1952 överfördes till fängelset och insattes i en hörncell med nummer 10 i bottenvåningen av corpus II, som innehöll sjukhusavdelningen. Under sommaren 1952 flyttades de till corpus III till en hörncell med nummer 54 i 3:e våningen och förblev där i cirka fyra veckor, varefter de återfördes till cell 10 i corpus II. Richter och Kitschmann hölls strängt isolerade och de kunde endast i mycket liten utsträckning erhålla underrättelser om medfångar. Rörande dessa kände Richter till, att följande fångar vid olika tidsperioder befunnit sig i corpus II, nämligen

österrikaren Huber i cell 11 (en hörncell i bottenvåningen på andra sidan korridoren)

Graf Adelmänn i andra våningen tillsammans med några japaner

major Keitel (ensam i en cell i andra våningen)

Dr Krenner tillsammans med en finne i tredje våningen

Wolfgang Meiners i tredje våningen; nu bosatt i Hannover.

Förutom i nämnda cell 10 har Richter också under kortare tidsperioder varit förlagd till andra celler i de övre våningarna i corpus II. Några av dessa cellnummer kunde Richter emellertid ej erinra sig.

Sommaren 1954 var Richter - fortfarande tillsammans med Kitschmann - insatt i cell 14 i bottenvåningen i corpus II. Därvid erfor Richter, att i den angränsande cellen 15 fanns en ryss, som emellanåt fick synnerligen högljudda raserianfall. I granncellen nummer 13 satt då några japaner, som Richter ej kunde få någon närmare knackningsförbindelse med.

Senare kom Richter och Kitschmann tillbaka till cell 10. Richter lyckades då få knackningsförbindelse med österrikaren Franz Haumer, som suttit i andra våningen i en cell rakt ovanför cell 10 tillsammans med senare avlidne friherre von Gregory. Denne blev sommaren 1954 förd till Moskva för operation. Cell nummer 9 stod under långa perioder tom eller var möjligen belagd med ryska fångar, som Richter ej vågade hålla någon knackningsförbindelse med.

Under tiden april - maj 1955 kunde Richter konstatera, att två österrikiskor vid namn Ilo Winkler (32 år gammal) från Wien och Margarethe Herrmann (25 år gammal) satt tillsammans i cell 9. I samband med att Richter och Kitschmann fått företaga promenader i den till corpus II hörande rastgården, hade Richter lyckats erhålla namnuppgifterna av kvinnorna, som då hade talat genom en springa vid deras cellfönster. I maj 1955 fick dessa kvinnor återvända till Österrike.

I september 1955 överfördes Richter och Kitschmann till corpus III till en cell i 4:e våningen, där de fick vara kvar till frigivningen. Därvid stod celldörrarna olåsta, så att det stod fångarna fritt att besöka varandra inom samma våningsplan. Det visade sig då, att de tyska medfångarna ej haft reda på att Richter och Kitschmann funnits i Wladimir. Inom corpus III hade relativt goda knackningsförbindelser kunnat upprätthållas, medan detta var så gott som omöjligt i corpus II.

Richter hörde aldrig talas om att Wallenberg eller någon annan svensk skulle ha varit insatt som fånge i Wladimir.

I corpus II var - enligt Richters mening - emellertid isoleringen, som förut framhållits, så skärpt, att det mycket väl vore tänkbart, att under en följd av år hålla en fånge insatt utan större risk för att dennes existens blev känd.

- - -

I samband med samtalet uttryckte Richter sin förvåning

över att det av honom tidigare intalade tonbandet spelats upp i svensk radio, utan att han först tillfrågats om så fick ske. Han menade, att han intalat bandet under den förutsättningen, att det endast var avsett för Raoul Wallenbergs moder. Richter ansåg, att han genom nämnda radio-utsändning allt för mycket fått framträda i förgrunden och hemställde bestämt om att ytterligare uttalanden från honom ej offentliggjordes.

Vidare förklarade sig Richter ej förstå, att familjen Wallenberg ej på något sätt hört av sig till honom, sedan han meddelat, vad han känt till om Raoul Wallenberg.

Richter ställde sig emellertid allt fortfarande beredd att till representanter för svenska myndigheter lämna ytterligare uppgifter i den mån han kunde erinra sig sådana av betydelse.

Slutligen uppgav Richter, att han i nr 15 av den tyska veckotidningen Christ und Welt, som utkom den 11 april 1957, fått ett beriktigande infört rörande de uppgifter beträffande honom, vilka i en artikelserie angående Wallenberg förut återgivits i tidningen. I denna har bland annat förekommit den uppgiften, att Richter före tillfångatagandet skulle ha varit verksam i Budapest, vilket ju är felaktigt, och som genom Richters insändare rättats till.

Under samtalet upprättade Richter en skiss, närmast över corpus II i Wladimir.

Frankfurt am Main den 15 april 1957.

/u/ S.Lundström

BUDAPEST UND BUKAREST

Ich habe aus verständlichem Interesse den Artikel "Ein Diplomat verschwindet" in "Christ und Welt" Nr. 13 gelesen und dabei festgestellt, dass Ihnen hinsichtlich meiner früheren Tätigkeit im Auswärtigen Dienst in der Ortsangabe ein Fehler unterlaufen ist. Ich war nicht in Budapest, sondern in Bukarest Polizeiattaché. In Budapest war nie ein Polizeiattaché akkreditiert.

Ich stand ausser meinem persönlichen Zusammentreffen mit Wallenberg in der Ljubljanka in Moskau in keinerlei dienstlichem Kontakt mit ihm hinsichtlich der damaligen Vorgänge in Budapest. Es könnte sonst beim Leser den Eindruck entstehen, dass ich als Gegenspieler Wallenbergs mit den von deutscher Seite getroffenen anti-jüdischen Massnahmen etwas zu tun hätte.

Gustav Richter, Ludwigshafen

Utdrag ur skrivelse från A.-H. Beekerle
till krim.ass. Lundström, dagtecknad
Frankfurt den 24.4.57.

Nachstehend übermittle ich Ihnen eine Zusammenstellung der
Herren, mit denen ich während meiner Gefangenschaft zusammen
war, unter Angabe des Zeitpunktes und der Gefängnisse.

<u>Zeitabschnitt</u>	<u>Gefängnis</u>	<u>Namen</u>

Maj-Juni 1945	Moskau, Lobj.	Polizeiattachée <u>Richter</u> a.Buk.
Juni-Anfang Juli 1945	Moskau, Lobj.	Dazu General vor Niedermaier
Anfang-Mitte Juli 1945	Moskau, Lefort.	<u>Richter</u>

/u/ A.-H. Beekerle

Utdrag.

Richter
Bil.skr.fr.New York 25.4.57

P.M.

ang.samtal med Wilfred Cumish

På tillfrågan svarade Cumish att namnen
på följande fångar i Vladimirfängelset vore
bekanta för honom endast genom vad han hört
av cellkamrater:

Richter (Corpus II)

Kitschmann

Supprian (kvar i augusti 1955)

Hille

Grossheim (överförd från Alexandrow)

New York den 18 april 1957.

/u/F.Persson

Richter
Bil.hbr Lundström-Lorentzon
27.4.57

Utdrag

P.M. ang.
samtal med H.Strecker

Under uppehållet i Ljubljanskaja
hörde Strecker av någon tysk fånge, att
en svensk vid namn Wallenberg också skulle
vara fånge i Moskva. Strecker kan ej när-
mare erinra sig den som sagt detta, men
han höll förtroligt att det kunde vara
R i c h t e r som berättat härom.

Bonn den 27.4.57
/u/S.Lundström

Utdrag ur skrivelse från fru R.Giuroiu till
sekreteraren Lorentzon, dagtecknad Stockholm
den 30 april 1957.

Avslutningsvis önskar jag tillägga att jag erhöll
ett brev från vår gode vän Gustav Richter ur vilket ja,
för ordningens skull citerar ett avsnitt:

.....

"Bei den 3 Personen, die noch nach dem 17. Juli
1947 mit W. Verbindung hatten handelt es sich
um:

1. Supprian
2. Claudio de Mohr
3. Trandafilo

Ich nehme an, dass die zuständigen schwed.
Stellen diese Quellen schon vernehmungsmässig
erschöpft haben. In diesem Zusammenhang habe
ich ein besonderes Interesse an dem vom schwed.
Aussenministerium herausgegebenen Weissbuch
im Fall W. Hast Du eventl. die Möglichkeit
beim schwed. Aussenministerium die betr. Stelle
zu veranlassen, dass ich in den Besitz eines
Exemplares komme ?"

.....

*R. har gnu iakttagelse av detta
i a. v. v. v. v. v.*

ang. samtal med August
Gerhartl

484 B 23.7.1957

Richter
(sid 5-6)

Wien den 24 september 1957.

Nr 622. 1 bil./3 ex./

R 18. Strängt förtroligt.

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Som bekant har den ur sovjettrysk fångenskap hemkomne Österrikaren Karl Spuller uppgivit, att han i Taischet träffat en person vid namn Gerhartl, vilken vistats i nämnda område i nära tio år och därför väl torde känna till förhållandena därstädes.

Med försvarsministeriets tillstånd har beskickningen haft ett samtal med Gerhartl, som numera tjänstgör såsom kapten i den Österrikiska armén. Samtalet ägde rum i närvaro av en representant för ministeriet.

Jag får härmed värdsamt insända en promemoria rörande de upplysningar som Gerhartl lämnade. Denne hade i Taischet träffat en svensk, vars förnamn vore Sven och om vilken tysken Franz Kastl i Augsburg torde kunna lämna närmare uppgifter. Vidare hade han i den s.k. Paulus-villan träffat en person vid namn Krasnov, vilken sedermera frigivits, och en annan svensk, vars namn han icke minns men som likaledes torde ha repatrierats.

Vid den kontroll som försvarsministeriet före samtalet verkställt beträffande Gerhartls person framkommo vissa omständigheter, som tydde på att denne möjligen kunde vara identisk med Otto Scheuer. Denna aspekt undersöktes därför under samtalet särskilt noga men med negativt resultat. Full säkerhet synes emellertid icke kunna nås utan ytterligare kontroll på sätt som i promemorian närmare utvecklas.

1447

Erik Braunerhielm

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal den 16 september 1957 med österrikiske medborgaren August Gerhartl.

Kapten August Gerhartl, född den 20 juli 1920, bosatt Hörlgasse 18, Wien IX., tjänstgör vid gardesbataljonen i Wien.

Av personalakten i försvarsministeriet framgår, att fadern, Johann Gerhartl, född 1886, var fackarbetare hos Schöller Bleckmann (mek. verkstad), i Ternitz, N.O. I denna stad lever fadern fortfarande som pensionär (Rathausgasse 5).

August Gerhartl genomgick folk- och realskola samt gymnasium i Ternitz och tog där studenten. Han inträdde därefter i militärtjänst och genomgick krigsskolan. Den 1 november 1940 inkallades han till krigstjänst och tilldelades luftvärnet. Den 1 november 1943 utnämndes han till Oberleutnant.

Gerhartl återkom från sovjettrysk fångenskap den 13 november 1955. Till att börja med arbetade han hos Schöller Bleckmann men blev den 2 juli 1956 anställd i österrikiska armén. Han gifte sig samma år.

Samtalet med Gerhartl ägde rum på beskickningen i närvaro av attachéofficeren i försvarsministeriet major Schöppl.

Gerhartl är något över medellängd, kraftigt byggd med vältränad figur, oval till rund ansiktsform, svart, något vågigt hår, bruna ögon, frisk, något brunaktig hy, liten regelbunden näsa och bär en kokett smal svart mustasch. Han gjorde ett öppet och obesvärat intryck. Hans minne för detaljer från fångenskapen hade emellertid börjat blekna. Han måste sålunda vid ett par tillfällen korrigera sina uppgifter om i vilka läger i Taischet han suttit vid olika tidpunkter.

Gerhartl berättade, att han under kriget tjänstgjorde

1448

vid luftvärnsregemente 412 i Rumänien och där lärde sig rumänska språket. År 1944 blev han chef för det s.k. utbildningskommando Jilava, en truppstyrka om ca två kompanier, till övervägande delen sammansatt av Volksdeutsche som behärskade rumänska. Förbandet, som var underställt flygattachén vid beskickningen i Bukarest, general Gerstenberg, skulle, om jag förstod Gerhartl rätt, ha till uppgift att bakom de ryska linjerna föra guerillakrig och utöva sabotage. Styrkan hann emellertid aldrig färdigorganiseras och träda i funktion utan upplöstes i augusti. Gerhartl hade varit i Bukarest för en sista föredragning för general Gerstenberg och skulle därifrån taga sig västerut till Jugoslavien men blev tillsammans med Oberstabsarzt Stockenberg (hemmahörande i Wernigerode i Harz) den 24 augusti 1944 tillfångatagen och insatt i ett fängelse i Bukarest. I september skulle han föras österut med en fångtransport men lyckades den 19 september fly från tåget vid Craiova. Genom en tvålfabrikant Eitl, som hade förbindelse med prinsessan Eliana, lyckades han taga sig till ärkehertig Anton av Habsburg på slottet Bran i Transsylvanien. Han hjälpte denne att upprätta en underjordisk organisation, som sökte samla och föra tyska soldater genom fronten tillbaka till de tyska enheterna. Organisationen tillfördes utrustning genom flygplan från Wiener Neustadt.

Den 13 mars 1945 blev Gerhartl på nytt tillfångatagen i Kronstadt (Braşov) och fördes tillbaka till Bukarest, där han insattes i den s.k. kontrollkommissionens fängelse och underkastades förhör. I september 1945 förflyttades han till Odessa och vistades där i Usbenskaja-fängelsat, lydande under MVD. Han dömdes administrativt (OSO) enl. § 58, mom. 2 och 11 till tio års straffarbete. I februari 1946 fördes han över Charkov till Krasnojarsk-distriktet, där han internerades i ett Krasslag nära staden Resjoti. I området fanns ett 40-50-tal läger. Det som Gerhartl satt i hade beteckningen 5.OLP och omfattade cirka 2.500 fångar.

I november 1949 fördes alla utländska och ett antal sovjetryska politiska fångar från detta distrikt till Taischet. Gerhartl sattes själv i ett läger utefter järnvägslinjen Taischet-Bratsk, som då hade numret 028 men senare fick beteckningen 014. Detta lägers omkring 1.200 fångar sysselsattes huvudsakligen med järnvägsbygge och liknande. Sommaren 1952 kom han till läger 037, omfattande 800 å 900 fångar sysselsatta med skogshuggning. I januari 1953 kom han tillbaka till det tidigare lägret, som nu omnumrerats till 014. I juni samma år överfördes han till läger 06, som låg

132 km från Taischet och vars fångar arbetade i en tegel-fabrik. Årsskiftet 1953/54 överfördes han därifrån till 013 (Wichorevka) ca 310 km från Taischet och något senare till det mitt emot belägna 011. Här satt han till slutet av mars 1955, då han överfördes till persilka-lägrät i Taischet (012),

varefter han i september samma år över Potmar fördes till Ilinskaja ("Paulus-villan"), varifrån han repatrierades.

Hösten 1949 eller 1950 träffade han i läger 028 (gamla beteckningen) en svensk vars förnamn torde ha varit Sven.

I persilka-lägrät i Taischet såg han i september 1955 på nytt samme man som då arbetade i en metallverkstad tillhörande kombinatet CRM. Denne svensk hade själv uppgivit sig vara svensk medborgare men av baltisk härstamning och vissa tvivel syntes föreligga om hans medborgarskap. Han hade emellertid sagt sig vara officer - antingen fänrik eller löjtnant - i svenska flottan och att han tagits av ryssarna på en båt i Östersjön mellan Sverige och Estland. När detta skett visste icke Gerhartl. Sven torde dock ha varit ganska nykommen till Taischet, då han icke behärskade ryska språket. Däremot talade han relativt god tyska. Sven, som var dömd för spionage till 25 års straffarbete, var av medellängd, påfallande tjock och muskulöst byggd, vältränad, blond, runt ansikte. Hans ålder torde ha varit 32 - 34 år. Han hade varit mycket tillsammans med en tysk vid namn Franz Kastl, numera bosatt H. Kretzengasschen 14, Augsburg, vilken säkerligen kunde lämna utförligare upplysningar.

I Paulus-villan hade Gerhartl vidare vid månadsskiftet oktober/november 1955 träffat en svensk medborgare vid namn Krasnov, vilken emellertid frigivits och enligt vad han numera erarit vore bosatt hos sin syster Tatiana Hamilton, Nabogatan 1, Strängnäs.

Vid samma tid hade Gerhartl också sammanträffat med en annan svensk vars namn han ej minns. Han hade icke lagt några uppgifter om denne på minnet, enär svensken stått i begrepp att lämna Paulus-villan för att bli frigiven. Enligt Gerhartls beskrivning var han av medellängd, kraftigt byggd, och hade ett fraknigt långt ansikte med blont hår och blåa ögon. Hela hans utseende var påfallande nordiskt. Svensken var i 35 - 40

årsåldern.

De upplysningar som Gerhartl lämnade om Taischet-lägren överensstämde så när som på några oväsentliga detaljer med Jacobowitschs berättelse (553 B 20.8.57). Gerhartl lämnade vidare följande kompletterande uppgifter.

1. Lager 043 (Ansioba) omkring tre mil från Bratsk, tillhörde en grupp läger av såväl ozirlag- som ITL-typ, vilka voro underställda kombinatet Angarstroj. Det var detta kombinat som byggde atomkraftverket och den stora dammbyggnaden i Angara-floden söder om Bratsk. I och med att dammen tas i bruk kommer en konstgjord sjö att uppstå, vilken även översvämmar staden Bratsk. Denna måste därför övergivas. Invid läger 043 har i dess ställe en ny stad börjat uppföras vid namn Radisjvsk.

Det är således felaktigt att namnet Angarstroj skulle ha utgjort en specialbeteckning för ITL-lägren i Taischet-området.

2. Gerhartl uppskattade antalet ozirlag mellan Taischet och Bratsk till över fyrtio. Jacobowitschs uppgifter om vilka av dessa som hyste utlänningar stämde någorlunda. I 06 fanns det emellertid övervägande ryssar. Vidare fanns det två sjukläger, varav det ena hade nr 052.

3. Enligt Gerhartl rådde strängt skrivförbud fram till åtminstone slutet av 1953, då det började hävas för bl.a. flera tyskar. Dessa måste alltid skriva sina brevkort i närvaro av en rysk censor. Gerhartl själv fick emellertid icke förrän i slutet av 1954 tillstånd att skriva hem. Redan på våren samma år fick han dock hjälp av en bulgarisk läkare, som i eget namn sände ett kort till hans familj i Österrike. Denna förstod genast att kortet var ett tecken på att Gerhartl levde och skrev ett svarskort som verkligen framlämnades till Gerhartl. Även fångar med skrivförbud kunde således mottaga post.

4. På min fråga hur det kom sig att Gerhartl fick kvarstanna i fångläger medan flertalet österriktare 1951 överfördes till fängelser, svarade denne, att transfereringen av österriktarna huvudsakligen gällde civilfångar som häktats efter krigets slut.

Härtill kom att hans egen medborgarrättsliga status dragits i tvivelsmål. Han var nämligen såsom medlem av tyska armén hos ryssarna antecknad som tysk medborgare. Detta hade Karl Spuller vid hemkomsten berättat för Gerhartls familj, som då genom österrikiska ambassaden i Moskva sände honom ett österrikiskt med-

borgarskapsbevis på grundval av vilket han lyckades utverka sin frigivning.

5. Gerhartl berättade, att från troligen år 1952 flera mindre grupper utländska fångar förts till Taischet från Norilsk. Mycket stora transporter hade anlänt från Norilsk efter upproret där 1953. Gerhartl visste emellertid icke huruvida verkligen alla utlänningar förflyttats därifrån.

Han nämnde även att 1952 ett stort antal ungrare kommit till Taischet från Karaganda.

6. Från vintern 1953 började ett fåtal utländska politiska fångar att amnesteras. I februari 1955 bortfördes plötsligt samtliga kineser och koreaner från området och det uppgavs att de skulle frigivas. På sommaren samma år efter statsfördraget var det så österrikarnas tur. Gerhartl kände däremot icke närmare till den allmänna revision av de politiska straffdomarna, varom Jacobowitsch talat - han förflyttades ju från Taischet innan dessa påbörjats. Emellertid torde icke alla utlänningar ha frigivits. Gerhartl hade nämligen hört, att lägren 011 och 013 samt peresilka-lägre i staden Taischet fortfarande hysa många utlänningar.

7. Gerhartl trodde för egen del att därest några svenskar råkat i rysk fångenskap så sent som 1953 skulle de ha kommit till Taischet. Det hade nämligen uppgivits, att inga utlänningar sändes till Kolima efter 1950 och att likaledes inga nya utländska fångar efter 1953 sattes i Norilsk.

Den omständigheten att Gerhartl tjänstgjort i Rumänien i en organisation, som åtminstone torde ha stått Abwehr nära, samt att hans utseende överensstämmer med den rätt ytliga beskrivning av Scheuer, som lämnats av Richter, Kitschmann och Voss ledde mig till att börja med till misstanken att Gerhartl kunde vara identisk med Scheuer. Hans beskrivning av sina äventyr i Rumänien 1944-45 var också trots upprepade kontrollfrågor rätt vaga och återhållsamma.

Gerhartls ålder eller övriga personalia överensstämmer emellertid icke med de uppgifter som Scheuer i fängelset skulle ha

lämnat om sig själv.

Säkerhetspolisen har antecknat, att man icke har sig någonting oförmånligt bekant om Gerhartl.

Enligt major Schöppel har en högre - mig icke namngiven - officer i försvarsministeriet på förfrågan meddelat, att han 1944 - 1945 tjänstgjort i Wiener Neustadt, att han kände till att ärkehertig Anton tillsammans med en österrikisk officer uppbyggt en underjordisk organisation samt att det vore riktigt, att organisationen erhållit materiel luftledes från Wiener Neustadt. Ifrågavarande officer kände emellertid icke till Gerhartls namn.

Gerhartl reagerade icke inför namnen Richter, Kitschmann, Voss eller Langfelder. Då jag nämnde Wallenberg, svarade han efter någon tvekan, att han efter hemkomsten läst om denne i pressen. Han kände militärattachéerna vid tyska besknigen i Bukarest, hade träffat Vorwerk och hört namnet Steltzer men däremot icke Rensinghoff.

Om Gerstenberg visste han, att denne tillfångatagits i Ottoper och suttit med den tyske diplomaten Langmann - förutvarande sändebud i Montevideo - i Alexandrovsk. Langmann hade sedermera kommit till läger Ol4 i Taischet.

Full säkerhet för att Gerhartl icke är identisk med Scheuer torde endast kunna vinnas genom utfrågning av bl.a. Gerstenberg, Stockenberg och ärkehertig Anton. Den senare torde numera vara bosatt i Argentina men lär befinna sig mycket på resor. Uppgift om hans adress torde kunna lämnas av hans syster, markisinnan Taliani i Rom.

Från försvarsministeriet kommer beskickningen att erhålla ett foto av Gerhartl, som kan visas för Richter, Voss och Kitschmann.

Wien den 18 september 1957.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

CHIFFERTELEGRAM

Riviter

Från Helsingfors

Avsant den TELEX 19 kl.
Inkom den 8 / 11 19 58 kl. 1425
Utskrivet i 4 ex. Detta är ex. nr 2

P 2 2m?

3.

Edert chiffer 10. Bastamow idag eget initiativ besökt
beskickningen. Bastamow upplyser dr. Ernst Krenner direktör
Benzoil A.G. aktuell bostad Argentinienstrasse Wien i Vladi-
mir berättat att en tidigare medfånge troligen f.d. tysk
polischef i Prag varit med Wallenberg i Levortova. Benäget
underrätta Lorentzon.

Engzell

Coll.: *[Handwritten mark]*

*Bil. betr v. ledning -
Lundgren 10.11.58*

Ki. d. 10.11.58

Strängt förtroligt.

P.M.

Herr Vladimir Bastamow avlade i dag ett besök på beskickningen. I samband med möjligheten av en eventuell kontakt mellan honom och sekreterare Lorentzon från U.D. hade poliskommendören Gabrielsson i går varit i förbindelse med Bastamow. Därvid hade denne uttalat en önskan att få besöka beskickningen.

Bastamow förklarade, att han gärna ville redogöra för de tillfällen vid vilka han under sin fångenskap i Sovjetunionen konfronterats med namnet Wallenberg. Under sin vistelse i Lefortovafängelset i Moskva hade han en dag på sommaren eller hösten 1945 fått höra knackningar från en medfånge. Huruvida ljudet kommit från en cell ovanför eller intill hans egen, kunde han icke numera med bestämdhet uppgiva. Han hade först förmodat, att knackningarna utförts på ryska eller tyska språket, men efter ett par dagars grubbel hade han konkluderat, att de syftade att förmedla några ord på svenska. Han kunde emellertid icke erinra sig vilka ord. Bastamow, som sedan ungdomen talar svenska, hade då försökt att komma i kontakt med den källa, varifrån ljudet kom. Han hade emellertid först så småningom erhållit ett svar på tyska, gående ut på att den tidigare avsändaren "war hier, ist aber jetzt fort". Om den förmodade svenske avsändarens identitet hade han emellertid intet som helst försport. Namnet Wallenberg hade han då heller aldrig hört.

1449

Först nio år senare hade Bastamow, som då sedan länge var förflyttad till Vladimirfängelset utanför Moskva, fått höra talas om Wallenbergs existens. Hans informationskälla var där vid en av de tyskar, som efter honom anlät till fängelset, nämligen doktor Ernst Krenner, Wien, direktör i Benzoll A.G., numera bosatt vid Argentinstrasse i Wien. Denne hade uppgivit, att en vän och tidigare medfånge till honom, en tysk f.d. "Polizeichef" eller högre polisdomare i Prag, sagt sig ha varit tillsammans med Wallenberg i Lefortovafängelset. Vid vilken tidpunkt detta skett kunde han emellertid nu ej längre erinra sig. Bastamow hade likväl slagits av tanken, att de meddelanden på svenska han själv nio år tidigare trott sig ha hört i Lefortova möjligen skulle kunna ha härrört från Wallenberg. Den tyske polismannens namn kunde Bastamow icke nu längre erinra sig. Han hade emellertid ett bestämt minne av att denne uppgivits redan ha återvänt till Västtyskland och bland annat vid en pressintervju, redogjort för sina kontakter med W.

Alldenstund sekr. Lorentzen just i dag avrest i W.-ärendet till Wien inberättades i särskild ordning till U.D. hänvisningen till doktor Krenner för det intresse saken möjligen alltjämt måtte erbjuda.

Helsingfors den 8 november 1958.

föranstaltande om
förhör med I. Winkler o.
M. Herrmann

STOCKHOLM		19
Stockholm den 9 juni 1959.		
Strängt förtroligt, 1 bil,		BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ¹

Broder,

Danielsson har på kabinettssekreterarens uppdrag genomgått vårt Vladimir-material. Som slutomdöme har han anförat "att jag icke hyser något som helst tvivel om att Wallenberg befunnit sig i Vladimir-fängelset under en lång följd av år, och att intet motsäger antagandet att han varit där så sent som 1954, ja kanske ända intill den tidpunkt då Pravda-artikeln publicerades".

Som Du finner av i avskrift närslutna utdrag ur Danielssons promemoria uttrycker Danielsson ett önskemål om att österrikiskorna Ilo Winkler och Margarethe Herrmann måtte höras. Vi vore därför tacksamma, om Du ville snarast föranstalta om sedvanlig utfrågning av dessa.

G. Richter har uppgivit att han under promenader på den till corpus II hörande rastgården lyckats erhålla namn uppgifterna av kvinnorna, som då talat genom en springa vid deras cellfönster. Ilo Winkler vore 32 år gammal och från Wien, Margarethe Herrmann 25 år gammal. Båda hade i maj 1955 fått återvända till Österrike.

(Per Lind)

Ambassadören S. Allard,
W i e n .

Utdrag.

Sammanfattning efter genomläsning av akterna över
Schöggls, Mulles och Bruggers vittnesmål.

.....
Kan något mer göras för att bringa ytterligare klarhet?

Jag vill först framhålla, att utredningen är synnerligen
noggrann och utförlig. Endast i ett hänseende skulle måhända
ytterligare förhör kunna påkallas. Ett vittne - G. Richter -
som satt i cell 10, säger att det i cell nr 9 sutto två
kvinnlige fångar under tiden april-maj 1955. De ha identi-
fierats som Ilo Wiakler och Margarethe Herrmann, båda från
Österrike. Vid denna tidpunkt hade Pravda-artikeln Unnu ej
ställt till räl, och det är därför troligt, att Wallen-
berg alltjämt befann sig i Vladimir. Det torde vara nära
nog ett axiom, att kvinnliga fångar, som vistas i samma fäng-
else som män, tilldraga sig ett enormt intresse, och det är
också nära nog ett axiom, att kvinnor ha en enastående förmå-
ga att "plocka ut" nyheter, ja även från en trumpen och försikt-
rysk fångvaktare. Ett förhör med dessa båda unga kvinnor
kan ge ett resultat, och det är närmast den gamla oskrivna
lagen: "försumma icke något spår, hur obetydligt det än ser
ur", som påverkar den gamle kriminalmannen, och därför ut-
trycker jag en önskan om förhör med de båda damerna.

.....
Stockholm den 9 juni 1959.

/u/ Otto Danielsson

Stockholm den 12 juni 1959.

Strängt förtroligt. 1 bil.
(1 två ex.)

Vilket innebär att denna rapport ska vara tillgänglig för alla som har tillgång till den. Den ska också vara tillgänglig för alla som har tillgång till den. Den ska också vara tillgänglig för alla som har tillgång till den.

Herr Ambassadör,

Åberopande vårt samtal idag ber jag härmed få i två exemplar översända den av Danielsson författade sammanfattningen av Vladimir-spåren.

Beträffande de i Linds handbrev den 9.6.1959, sista stycket, nämnda österrikiskorna Ilo Winkler och Margarethe Herrmann kan jag meddela att uppgifter om deras ålder är hämtade från en promemoria den 15 april 1957 över samtal med Gustav Richter. Det heter i detta P.M.:

"Under tiden april-maj 1955 kunde Richter konstatera, att två österrikiskor vid namn Ilo Winkler (32 år gammal) från Wien och Margarethe Herrmann (25 år gammal) satt tillsammans i cell 9. I samband med att Richter och Kitschmann fått företaga promenader i den till corpus II hörande rastgården, hade Richter lyckats erhålla namnuppgifterna av kvinnorna, som då hade tålat genom en springa vid deras cellfönster. I maj 1955 fick dessa kvinnor återvända till Österrike."

Såsom härav framgår är det klart, huruvida åldersuppgifterna avser år 1955, då Richter träffade österrikiskorna, eller år 1957, då samtalet med Richter ägde rum. Departementet har inga andra uppgifter om ifrågavarande österrikiskor.

Beträffande Mülle ber jag få nämna, att han är född den 11.6.1917 i Essen. Under kriget var han Oberfeldwebel i tyska flygvapnet. Efter krigsslutet hade han

Ambassadören Allard,
W i e n .

sin verksamhet tillfälligt förlagd till Wien, och vid en resa dit den 7 oktober 1950 greps han vid zongränsen i Semmering av sovjetiska säkerhetsorgan.

Såsom jag nämnde vid vårt samtal skulle vi givetvis vara intresserade av att få del av Ambassadörens kommentarer till Danielssons sammanställning.

(Leif Leifland)

Pidder

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Wien den 7 juli 1959.

Nr 440. 1 bil.

R 18 Sträket förtroligt.

samtal med Margarethe
Herrmann

hbr Lind./Allard 9.6.59

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag vördsamt insända en promemoria rörande samtal med den ur sovjettrysk fångenskap repatrierade österrikiskan Margarethe Herrmann. Såsom därav framgår, har denna icke kunnat lämna några upplysningar beträffande svenska fångar i Sovjetunionen. Däremot har hon lämnat en beskrivning av sjukhuset i Vladimir, som i flera hänseenden bekräftar trovärdigheten av Schöggls utsaga.

I det österrikiska inrikesministeriets arkiv har någon person vid namn Ilse Winkler icke kunnat återfinnas. Säkerhetspolisen i Wien har emellertid numera hänvisat till en Elfride Winkler, född 1922, vilken 1955 återvände från Sovjetunionen. Denna, som även kallar sig Ellelora eller Ella, torde vara identisk med Margarethe Herrmanns cellkamrat. Hon var efter kriget inblandad i en bedrägeriaffär och häktades den 15 januari 1948 av den sovjettryska polisen såsom misstänkt för samförhö med det franska underrättelseväsendet. Medfångar ha om henne uppgivit, att hon i de sovjettryska fångelserna misstänktes för att vara cellspion.

Så snart Elfride Winklers nuvarande uppehållsort ut-

1450

rönts, skall beskickningen sätta sig i förbindelse med henne.

Sven Allard

Strängt förtroligt.

Bil. till Beskr. i Wien
skr. nr 440/1959

P.M.

ansöende samtal den 3 juli 1959 med Margarete Herrmann.

Margarete Herrmann, född den 28 februari 1928 i Brand-Lauben, Ober-Österreich. Häktad av ryssarna i februari 1949, repatrierad ur fångenskapen i september 1955. Nuvarande adress: BSHer 201, Sollenau.

Utöver ovanstående upplysningar hade inrikesministeriet sig om Herrmann endast bekant, att hon före sin häktning setts sällskapa med sovjetryska soldater i St. Pölten.

Genom ministeriets försorg inhämtades dock från polismyndigheterna i Sollenau, att Herrmann därstädes i moraliskt hänseende åtnjuter det största tänkbara rykte. Hon saknar arbetsanställning men sammanbor med en ung diversearbetare, vilken bl.a. varit straffad för olaga vapeninnehav.

Jag träffade Margarete Herrmann i det enkla rum i en slumbarack som hon bebor tillsammans med sin "Lebensgefährte" och en tvåårig utomäktenskaplig dotter. Hennes utseende och uppträdande syntes till fullo bekräfta polismyndigheternas karaktäristik av henne. Dessutom utmärkte hon sig för en uppenbar brist på intelligens och för stor tankeoreda. Hennes virrighet och ständiga tankehepp gjorde det mycket svårt att förhöra henne. Hon hade vidare ett dåligt minne och kunde blott i undantagsfall lämna exakta besked om namn, data

1451

och siffror. Hon var slutligen utomordentligt lättsuggererad. Ett exempel: Vid samtals början förklarade jag ordentligt vem jag var och frågade bl.a. om hon någonsin hört talas om svenska eller skandinaviska fångar i Sovjetunionen. Då jag något senare sporde om hon kände till några fångna tyska officerare, syntes hon omedelbart glömma att jag var svensk och beklagade upprepade gånger att hon icke kunde hjälpa mig att finna mina tyska landsmän.

Där så ej annat angives har Herrmann dock lämnat de i det följande redovisade upplysningarna fullkomligt spontant utan att jag ställde ledande frågor.

Jag vill redan här förutskicka, att Herrmann icke kunde giva några som helst upplysningar om saknade svenskar.

Margarete Herrmann berättade, att hon häktades i St. Pölten i februari 1949 och av den ryska militärdomstolen därstädes dömdes för spionage till 25 års fängelse enligt artikel 56/6 (skall rätteligen vara 58/6). Hon fördes till Baden, där hon satt ungefär ett halvt år. Efter fem à sex veckors vistelse i Neunkirchen överfördes hon med en transport omfattande 100-talet österrikiska fångar till Leuberg. Efter någon kortare tid där kom hon slutligen till Potma.

Hon sattes här i ett läger med omkring 3.000 kvinnliga fångar av flera nationaliteter, huvudsakligen tyskor, men även exempelvis ett par turkinnor. Den enda medfänge, vars namn hon kunde erinra sig, var en äldre tyska, som var maka till en general Speikel (eller liknande). Denna hade dömts till 15 år. Herrmann kände till att Potma bestod av ett flertal större enskilda läger men kunde icke i övrigt närmare beskriva lägerorganisationen. Hon erinrade sig dock, att fångarna försetts med nummer och att hennes eget var 350 C. Herrmann uppehöll sig cirka två år i Potma och fördes därefter till Verchne Uralsk. Någon närmare beskrivning av detta fängelse kunde hon icke lämna men uppgav att det bestod av tvenne större byggnader. Hon hade suttit i en stor cell med cirka 50 tyska kvinnliga fångar. Några namn mindes hon icke.

Strax efter ankomsten till Verchne Uralsk hade hon blivit svårt sjuk, först i tyfus och sedan malaria. Hon hade därför tillbringat större delen av sin tid i fängelset i olika sjukceller. Något separat sjukhus fanns icke i Verchne Uralsk. Hon började också vid denna tid bliva svårt deprimerad, då hon misströstade om att någonsin få återse hemlandet. Slutligen hade hon gjort ett misslyckat försök att begå självmord genom att skära av ådrorna i vänstra armbåcket. (Hon visade mig ärren.)

Någon gång under år 1953, då hon fortfarande var sjuk, överfördes hon till Wladimir, där hon efter blott en eller två dagar i huvudbyggnaden inlades i sjukhuset. Den exakta tidpunkten eller ens årstiden kunde hon trots alla försök icke minnas. I sjukhuset hade hon först ^{i åtta dagar} suttit ensam i en cell i bottenvåningen på den sida, som vette mot sjukhusets rastboxar. Därefter fördes hon till en mittelcell i första våningen på samma sida av byggnaden. Här hade hon träffat Ellelora Winkler från Wien. Denna såg ut att vara omkring 27 år, var stor och kraftig och hade mörkbrunt hår. Hon hade talat utmärkt ryska. Om sig själv hade hon berättat, att hon var gift och hade ett barn. Hennes man skulle ha varit narkotikasmugglare och hon själv hade, enligt vad hon antydde, haft något trassel med polisen på grund av ett bedrägeribrott.

Herrmann hade varit mycket sjuk och kraftlös och föga intresserat sig varken för Winkler eller för cellgrannarna. Winkler hade emellertid genom knackningar kommit i förbindelse med en av de bredvidliggande cellerna, vari två ryssar med förnamnen Peter och Sascha sutto. Vidare hade de båda kvinnorna ibland i obehövade ögonblick kunnat kasta ner lappar med anteckningar om sina namn och andra uppgifter genom fönstret till de fångar, som gingo i rastboxarna. De hade däremot i sin tur aldrig kunnat erfara vilka dessa voro. Herrmann kunde icke erinra sig att hon någonsin sökt ropa eller viska sitt namn till fångarna i rastboxarna och tvivlade på, att något sådant, med hänsyn till vakternas vaksam-

het, vore möjligt.

Efter någon tid hade Herrmann tillsammans med Winkler överförs till en cell på andra sidan i samma etage. Här hade den förstnämnda ånyo försökt begå självmord. Hon hade nämligen en dag funnit en liten bit av en glasflaska i rastgården och lagt denna i en bit bröd, som hon slukade. Detta föga effektiva förfaringssätt ledde endast till att hon fick blindtarmsinflammation. Hon skildes därför från sin cellkamrat och fördes bort för att opereras. Hur länge hon varit tillsammans med Winkler kunde hon icke exakt angiva men trodde, att det endast varit fråga om några månader. Efter operationen hade hon i alla händelser aldrig träffat Winkler igen. I stället hade hon kommit till en cell i närheten av den tidigare, där hon satt tillsammans med en wienska vid namn Warhanek, som var homosexuell. Den sistnämnda hade ställt till med en 14 dagars hungerstrejk, varefter båda fördes till en cell i huvudbyggnaden (numreringen på byggnaderna i Wladimir kände Herrmann icke till). Denna cell, som hyst åtta kvinnor, hade troligen legat i andra eller tredje våningen. Internerna hade roat sig med att medelst snören, genom fönstret fira ner brevlappar till de manliga medfångarna i våningen under. Särskilt Warhanek hade skickat långa, tydligen rätt skabrösa kärlekshistorier, som gjort att en av männen i cellen nedanför blivit djupt förälskad i henne (jämför Sanitzer om tysken Döring). Warhanek hade emellertid även ansetts vara cellspion.

Efter två månader hade Margarete Herrmann ånyo insjuknat och återförts till sjukhuset. Hon hade där lagts in i en cell på den från rastboxarna riktade sidan förmodligen i den våningens eller första våningen. Hennes cellkamrat var en äldre ryska, vars namn hon inte mindes men som hon kallade "Altmutti". Hon trodde att tidpunkten för hennes ankomst till denna cell var senhösten 1954. I varje fall hade hon suttit tillsammans med "Altmutti" rätt länge och ända till sin frigivning

på våren 1955, då hon förts till Moskva för att i september samma år repatrieras.

Förutom de i det föregående nämnda personerna kunde Herrmann icke erinra sig några namn. Hon visste blott att de låger och fängelser, i vilka hon vistats - Potma, Verohne Uralisk och Wladimir - uteslutande hyste politiska fångar men hon kunde i övrigt icke redogöra för vilka kategorier, som uppehöll sig exempelvis i Wladimir. Hon kände till att många av internerna i sistnämnda fängelse voro tyskar men syntes icke ha hört talas om att flera av dem skulle vara officerare eller diplomater. Jag nämnde, som vanligt, ett stort antal namn, bl.a. Kitschmann, Richter, Langfelder, olika namn på "Wallen", Schöggel etc. men hon reagerade icke för något av dem. Hon kände till en början icke ens igen namnet dr Ottlinga, den mest bekanta av de Österrikiska kvinnliga fångarna. Först på upprepade ledande frågor uppgav hon att hon hade hört talas om att dr Ottlinga hade suttit i Wladimir.

Margarete Herrmanns uppgifter om ordningsföljden beträffande de celler i vilka hon uppehöllit sig i sjukhuset voro mycket virriga. Jag lyckades därför aldrig med fullständig säkerhet klargöra, huruvida hon första gången träffade Warhanek i Corpus III eller i sjukhuset. Det blev icke heller fullkomligt utrett när hennes blindtarmsoperation ägde rum och huruvida hon verkligen begick självmordsförsöket under den tid hon satt med Ellalora Winkler eller senare. I varje fall hävdade hon med beständighet, att hon varit tillsammans med Winkler under den första delen av sin vistelse i sjukhuset samt att den person hon sist träffade var "Altmutti", med vilken hon satt en längre tid. Skulle detta vara riktigt kan Gustav Richter knappast ha erfarit de båda Österrikiskornas namn så sent som i april-maj 1955.

Med stor svårighet och synbarligen uteslutande med hjälp av sitt synminne lämnade Margarete Herrmann ett antal upplys-

ningar om sjukhusets utseende och förhållandena i detta - bl.a. beträffande "Spanns kuggfrågor" - som tendera att bekräfta trovärdigheten av Schöggls uppgifter. Hon omtalade, att sjukhuset var prätigare byggt och hade större fönster än övriga fängelsebyggnader. Herrmann trodde, att huvudingången var placerad på ena långsidan. Huset hade, enligt vad hon uppgav, tre våningar. Vidare ville hon göra gällande, att byggnaden även haft en källare. Hon hade nämligen utifrån sett fönstergluggar i marknivån.

Antalet celler i varje etage uppskattade Herrmann till 15 å 20. När man från första våningens korridor såg ut genom balustraden mot den inre hallen, kunde man se alla våningarna såväl uppåt som nedåt. Herrmann mindes icke, att korridoren i bottenvåningen varit omgärdad av en vägg, så att man från övriga etager icke kunde se in i denna.

Hon ville minnas, att två av de celler hon suttit i haft numren 9 och 32. Hon trodde - ehuru hon icke var fullt säker, att båda numren hänfört sig till de celler, i vilka hon varit tillsammans med Winkler.

Cellernas utseende beskrev hon på exakt samma sätt som Schöggel. Vid högra väggen från ingången sett stod således en säng, en annan säng stod under fönstret och vid vänstra väggen fanns ett bord med tvenne stolar. Till höger om ingången fanns en kamin inmurad i väggen, till vänster en hink. Herrmann kunde icke erinra sig var lampan i cellen var placerad men bejakade frågan huruvida ljuset varit tätt även om natten. Vid ena ändan i varje korridor fanns en toalett, vilken fångarna under hennes tid fingo besöka två gånger om dagen.

Rastgården, som under hennes tid i sjukhuset varit byggd av trä, hade omfattat 5 å 6 boxar och varit belägen utmed ena långsidan nära ena hörnet av byggnaden.

De sjukhusinterner, som så kunde fingo gå i rastgårdarna omkring en timme på förmiddagen och omkring en timme på eftermiddagen.

I en cell nära hörnet i sjukhusets första våning hade suttit en vansinnig ryss, som ofta skrikit och bråkat. En dag, när Herrmann befann sig i rastgården, hade ryssen slagit ut fönsterrutan i sin cell, så att glasskärvorna yrt kring henne. Herrmann var säker på, att mannen suttit i våningen en trappa upp - annars kunde ju glasbitarna icke falla ned på henne. Det förefaller, som om ryssen kunde vara identisk med den av Spann omtalade Kugloff, ehuru denne, enligt Spann, satt i bottenvåningen.

Sjukhuset hade endast haft kvinnliga läkare. Den läkare, som opererat henne för blindtarmsinflammation hade varit över medellängd, kraftig, mörk och vacker, men hon tyckte sig också minnas en äldre judinna.

När hon skulle opereras hade Herrmann i läkarens närvaro burits ut på bår av två soldater. Hon kunde icke längre redogöra för, var operationssalen var belägen.

Sedan hon dömts i St. Pölten, hade Herrmann aldrig varit utsatt för något förhör. När fångarna från Moskva anträdde hemresan, hade de dock varnats för att efter återkomsten närmare berätta om sina upplevelser.

Wien den 7 juli 1959.

Erik Braunerhielm